

Elsa Öhman och soldtackan

DAN LISSEL

På Rättviks vår- och höstmarknad, ordnas en antikmarknad på Banktorget. År 2013 såg jag att ett av stånden saluförde ett snidat träfår av furu, en s. k. soldtacka. Av dekorationsmålningen och den vita bottenkulören återstod väldigt lite. Det var dock tillräckligt mycket färg kvar för att jag skulle känna igen min mormor Elsas målningsteknik.

När jag lyfte upp tackan från bordet sa handlaren till mig angående soldtackan att ”den där är gammal den”. På tackans mage satt en klisterlapp med priset 2 900 kronor. Så högt i pris står dock inte en soldtacka. Handlaren svävade tydligen i den villfarelsen att soldtackor tillverkats under lika lång tid som dalahästar. Soldtackan är dock inte en skapelse från tiden före första världskriget, utan tillkom flera år efter andra världskriget.

År 2014 köpte ett av Elsas barn en äldre blå soldtacka, dock inte målad av Elsa Öhman, för 300 kronor på Rättviks höstmarknad. Samma år köpte jag en vit soldtacka målad av min mormor för 200 kronor på en loppis på Sollerön.

Denna artikel bygger på uppgifter från Elsas fyra barn, och jag som håller i pennan är ett av Elsas sju barnbarn.

Elsa och Lars Öhman

Elsa föddes 1912 i *Allullgard* på Nesarvsvägen 18 i Bengtsarvet, Sollerön. På gården föddes även hennes lillasyster Hilma (gift med Birger Flintha) och storebror Lennart Håll (ogift). De flyttade till Vattnäs efter att deras mor Skeri Margit Eriksson gått bort 1920. När Elsa gifte sig med Solleröbon Lars Öhman tog hon sin makes efternamn. Hon avled 1991.

Hennes roll i tillverkningen av soldtackorna var att

måla, vilket hon började med någon gång under första hälften av 1950-talet. Det exakta året för produktionsstarten av soldtackorna vet jag inte. Ett av Elsas barn har uppgett för mig att Elsa var den första som fick i uppdrag att måla soldtackor. Elsa målade soldtackor under flera decennier, och slutade inte förrän hon i hög ålder fick besvär med reumatisk värk som gjorde att hon fick svårt att hålla målarpenslarna.

Utformningen av dekormålningen på soldtackan, liksom träämnets form, hade utarbetats av arkitekten Bertil Berglind (född 1923) med hjälp av slöjdläraren och kyrkbåtsbyggaren Lars Håll (se beträffande soldtackans tillkomsthistoria artikeln »Soldtackan 50 år« i Sool-Öen 2002 av Berglind Bertil).

Soldtackan har även tillverkats i en mindre variant (blott 4,5 cm i mankhöjd, s. k. soldlamm, med likadan färgskala men med enklare dekormålning).

Vid målningen av soldtackor använde sig Elsa av totalt fem färger: blå, gul, röd, svart och vit. Följande färgschema åskådliggör hur de olika färgerna kombinerades:

Bottenkulör	Dekorationskulörer
Blå	gul, röd, vit
Röd	blå, gul, vit
Svart	gul, röd, vit
Vit	blå, gul, röd

Jag har sett soldtackor målade i en grön bottenkulör med dekormålning i likadan utformning som de soldtackor Elsa har målat. Emellertid har Elsa aldrig målat gröna soldtackor. Dessa har målats av någon annan.

Tillverkningen av soldtackor gick till på följande sätt från 1950-talet och framåt.

Det började med att Lars Håll hemma i sin snickarverkstad, Hålls båtbyggeri och snickeri, på Båtbyggargvägen 27 i Kulåra, sågade till träämnena i bandsågen. Han lämnade sedan över ämnena för vidare bearbetning till »Svän Jons«, Knuts Jöns Jönsson, i Bodarna, som med kniv täljde fram soldtackans slutliga form.

Täljaren hade även som sin uppgift att med ett stämpeljärn slå in ordet SOLDTACKA (i versaler) på tackans mage. Ibland sprack tackan av slaget.

När tillverkningen av soldtackor startade på nytt 2013 i Mora Hemslöjds regi, efter att i några år ha varit nedlagd, ville man slippa kassera spruckna tackor. Därför övergav man arbetsmetoden med stämpeljärn. I stället brännmärkte man ordet Soldtacka under tackan (Se om 2013 års nystart: Norberg, Jan, »Soldtackan får nytt liv«, Mora Tidning, onsdagen den 26 juni 2013).

»Svän Jons«, Knuts Jöns Jönsson i Bodarna

Soldtackor målade av Elsa Öhman. Foto: Torbjörn Nääs

Soldtackan har också märkts på ett tredje sätt. Under en period på 1980-talet förekom att man på tackans mage satte en klisterlapp med följande text:

SOLDTACKA

Sollerö Hemslöjdsförening, 790 43 Sollerön

Elsas barn har inte sett henne förse tackorna med klisterlappar. De har fästs av någon annan person. I Öhmans-släktens ägo finns inte någon tacka med klisterlapp. Alla soldtackor vi har är stämplade.

Soldlammen är för små för att stämpla, och något lamm med klisterlapp undertill har vi inte sett.

Åter till 1950-talet och tillverkningsgången. Lars Håll hämtade de färdigtäljda och stämplade tackorna i Bodarna. Han lade ner tackorna i en pappkartong, och fäste den på sin cykels paketställare. Sedan cyklade han hem till Elsa, som bodde på Bengtsarvsvägen 13 i Häradsarvet. Hemleverans à la 1950-tal.

I samband med att Lars lämnade över soldtackorna och soldlammen till Elsa för målning talade han om hur många hon skulle måla av varje färg.

Hon började med att doppa ner tackorna i en balja fylld med

Elsa Öhman

någon av de fyra bottenkulörerna. Hon använde fyra baljor, en för varje bottenkulör. Sedan ställde hon tackorna att torka på en bräda som lutade lite för att överflödigt färg skulle rinna av. Denna procedur upprepades en gång till.

Därefter tog hon sina penslar och satte i gång med dekorationsmålningen. Tackans mun, svans, ögon och öron markerades med färg. Vertikala streck målades på benen. På övriga kroppen målade hon stiliserade blommotiv. Att närmare i detalj beskriva utformningen av dekorationsmålningen låter sig svårligen göras. Här gäller att en bild säger mer än tusen ord.

Elsa satt på olika ställen och målade. Vid kallare väderlek satt hon inne i bostadens kök. När det var varmare väder kunde hon sitta utomhus och måla eller inne i det oisolerade uthuset. Hon målade året runt.

När soldtackorna var färdigmålade, kom Lars cyklande och hämtade dem. Han lämnade därefter över tackorna till försäljningsställena. Genom åren har soldtackor funnits till salu på följande platser:

Målade av Elsa Öhman. Foto: Torbjörn Nääs

- Solleröns Hembygdsgård
- Johnssons Hemslöjd AB (Avvecklat under hösten 2010) mitt emot Sollerö kyrka
- Mora Hemslöjd i Mora
- Sollerö Hemslöjdsförenings lokal i enplanslängan (med källare) som var byggd i vinkel med Sollerö kommunalhus. Hemslöjdsföreningen hade en butik i längan från november 1965 och fram till 1991, när butiken ersattes av en vävstuga. Hela längan förstördes i en brand i februari 1998. På platsen står idag en byggnad som inhyser Odd Fellow-logen.

Elsa hade en svart anteckningsbok i A5-format i vilken hon skrev upp soldtackorna och soldlammen hon målade. Hon fick nämligen betalt av Lars Håll för målningsarbetet. Ersättningen får betraktas som ringa, det rörde sig mer om ören än om kronor. Jag har tyvärr inte kunnat återfinna anteckningsboken.

Något skall sägas om färgerna Elsa använde sig av. Färgen tillhandahölls av Evald Håkansson (1912–1993), som bodde i Örjansgården på Bengtsarvsvägen i Bengtsarvet. Jag saknar infor-

mation om ifall Evald i sin tur köpte färgen eller om han blandade till den själv. Det sistnämnda kan inte uteslutas mot bakgrund av att Evald var konservator till yrket.

Elsa fick färgen hemlevererad till sig av Lars som med sin cykel svarade för transporten från Evald till Elsa. Senare ombesörjde Lars transporten med bil i stället för cykel.

Det kan inte nog betonas att Lars Håll var den drivande kraften bakom tillverkning av soldtackorna.

I Öhmansläkten har vi, spridda på släktens olika grenar, totalt tjugoen soldtackor och fem soldlamm, som vi vet att Elsa målade. Alla fyra färgsorterna finns representerade. Några noteringar kan göras.

Tre soldtackor är daterade:

- en blå har årtalet 1974 målat med röd färg på magen
- en vit är daterad 1962 i röd färg på bogen
- på magen på en vit soldtacka har Elsa med röd färg målat årtalet 1974.

Det finns skillnader i täljningen av tackorna beträffande dels kroppsformen, dels även öronpartiet.

Fyra soldtackor har en avrundad huvudform runt öronpartiet. På dessa har öronen målats i form av en halvcirkel. På övriga tackor (sjutton stycken) är öronen framtäljda och markerade med en färgprick.

En vit tacka har en knubbig kroppsform och avrundad huvudform med påmålade halvcirkelformade öron. Med tanke på den knubbiga kroppsformen, som märks tydligt vid bogen, torde denna vita soldtacka vara av äldsta datum.

Alla fem soldlammen har täljda öron och är även i övrigt likartat täljda och dekorationsmålade.

Det är min förhoppning att denna artikel skall bidra till att sprida kunskapen om soldtackan såsom ett av Solleröns bidrag till hemslöjdsrörelsen i Dalarna.

Dan Lissel